

A népkisebbségek kérdése mint világprobléma.

Balogh Arthur.

A világháborút befejező békeszerződéseknek a nemzeti kisebbségekre vonatkozó határozatai, valamint az egyes államok és a szövetséges hatalmak közt e részben létrejött külön szerződések merőben új fázisát teremtették meg annak az idők folyamán óriási fontosságúvá vált s a világháború kirobbantásában is főszerepet játszott kérdésnek, amelyet a tizenkilencedik századnak közepétől nemzetiségi kérdés név alatt ismerünk. A kérdés hovatovább szükségyszerűleg előállt, mihelyt az európai politikának az lett a vezérelve, hogy ne a bármiként összetákolt, hanem a népek sajátos, külön öntudatán nyugvó politikai alakulások legyenek az államképződésnek alapjai. Aránylag igen későn fejlődik ki a nemzeti eszme. Sem az ó-kor, sem a középkor egyáltalán nem ismerik. Tizenhatodik századbeli olasz kezdetei után (Machiavelli) ismét hosszú időre elalszik, hogy azután a nagy francia forradalom, Napoleon világhuralmi törekvései, a nemzeti nyelvek, irodalom jelentőségének felismerése s ezek kapcsán a nemzeti öntudatok kifejlődése és a tizenkilencedik század közepének általános szabadságtörekvései nyomán többé nem csökkenő erővel lépjen fel.

Természetszerűleg maga után vonta azonban az államok nemzeti jellegére való törekvés a több népi politikai alakulásokban ama népek részéről is saját egyéniségüknek, különmemőségüknek nemcsak hangsúlyozását, hanem annak mennél nagyobb mérvben való érvényrejutását, amelyek nem lévén számszerű többségben, kénytelenek voltak az állam alapjellegének jogában, intézményeiben való megadását a többségben levő népnek átengedni. Ezt már általában az a fejlődési folyamat, amely a szabadságnak mennél szélesebb kiterjesztésére való mindennemű törekvésekben előttünk áll, eredményezte. De eredményezte a népi öntudatoknak mind erősebbé válása is. Azok a természetes emberegészek, amelyeket a származás, a nyelv, a vallás, szokások, általában nemcsak a közös fizikum, hanem a szellem egysége köt össze, mindinkább nem érték be azzal, hogy csak mint emberek és polgárok, egyéni szabadságjogaik és politikai jogaik tekintetében legyenek szabadok, hanem mindinkább arra törekedtek, hogy az államélet egész jellegének meghatározásában is mennél nagyobb mérvben érvényesüljenek.

A merő ellentét, amely e törekvés érvényesülése és az állam apjellegének szükségképeni egyfélésege közt meg nem szüntethetőleg fennforgott, vonta maga után az egyenkint számottevő

mértékben több népet magukban foglalt államokban azt az államélet egész nyugodt folyását s így a fejlődést veszélyeztető harcot, amely a nemzetiségi viták és torzsalkodások közt előttünk állt egyes államokban. Mert egyet nem feledhetünk. Az állam alapiránya természetszerűleg nem lehet annyiféle, ahány különböző népe, nemzetisége van. Számottevő mértékben több népet magában foglaló államban sem. Ezt az alapirányt tehát csak a többségben levő nép adhatja meg, ha van ilyen. A többiek ebben ismét csak számbeli tényleges erejük arányában érvényesülhetnek. Többségben lévő nép hiányában pedig ez a mindenképen egyféle alapirány a népi erők közös eredője szerint fog alakulni.

Ilyen módon állt elő a többenpü államokban a túlsúlyért, hegemóniáért való versengés s a nemzetiségi surlódásoknak ezen olykor az egész államéletre komoly konfliktusokat, megrázkódtatásokat maga után vont hevesességétől csak két állam maradt teljesen megkímélve. Sem Svájc, sem az Északamerikai Egyesült-Államok nem ismerték sajátos viszonyaiknál fogva a nemzetiségi kérdést. Az előbbinek három nemzetisége, területileg is megfelelően elhatárolva, békében élt egymással, nem mutatva egyesülési törekvéseket szomszédos fajrokonáikkal. Az Óceánon túl pedig gazdasági és nem nemzetiségi alapon történt az egyes államok megalkakulása, bár a legkülönbözőbb nemzetiségű leteleplőkből később egy egységes amerikai nemzeti jellem alakult ki.

Mintájává a nemzetiségi államnak s egyben a legádázabb nemzetiségi harcok színhelyévé, amelyek nem egyszer komolyan megakasztották az államélet normális folyását, Ausztria vált, ami azonban nem jelentette, mintha a többi európai államok nagy részének nem lett volna meg a maga nemzetiségi kérdése. Voltaképpen csak Francia- és Olaszország,- a pyrenei félsziget két állama, részben Németország, Dánia, a Skandináv félsziget, Románia és Szerbia, Görögország maradtak mentesek a nehéz probléma nem csekély veszélyeitől. Ausztriára nézve már több mint félszázada megjósolták a nagy kérdés megoldásának mind jobban közelgő elodázhatlanságát, s hogy ez egyben meg is húzza a halálharangot a sok százados, büszke Habsburgalkotás felett, amely Magyarországgal alkotmányossá vált újabb államjogi kapcsolatában a világpolitikának még inkább mérvadó tényezőjévé lett. A dolgok tárgyilagos szemlélői előtt nem lehetett kétséges, hogy a nemzetiségi erőknek az a megoszlása, illetve az ezen nyugvó hatalmi berendezkedéseknek az az állapota, amely a nemzetiségi kérdéssel megterhelt államokban fennforgott, csak addig marad meg, amíg elhatározó, nagyobb politikai változások be nem következnek. Ez következett be épen a világháború, illetve annak a volt központi hatalmak által való elvesztése által.

A világháború által bekövetkezett nagy összeomlásban a győzők csak egy kényszerű szükségszerűségnek ideig-óráig feltartóztathatónak bizonyult, végleg azonban meg nem akadályozható, mintegy természeti törvényként való érvényesülését látták. Eljöttét

annak, aminek hogy el kell jönnie, már régen hirdették. Nem kell mondanunk, hogy saját világhatalmi céljaikért, nem jobb világalakulási lehetőségeikért és világtörténelmi igazságokért vívták ők a nagy háborút. De számtalan kijelentéseikben így igyekeztek a nagy emberpusztításba köteleességszerű belebocsátkozásukat megindokolni. Meg kellett dőlnie, mondták, egyfelől annak a tovább már nem tűrhető, nagy igazságtalanságnak, hogy egy népnek, a németnek kifelé ható imperiálizmusa más népek békés fejlődésének, szabadságának állandó veszélyeztetője legyen. Meg kellett dőlnie másfelől annak az igazságtalanságnak, hogy más államoknak belső imperiálizmusa, ezekben egyes többségben nem is levő, vagy csak csekély többségben levő népeknek erőszakos hegemoniája az államban rajtok kívül levő népek szabadságának temetője legyen.

Ezeket az igazságtalanságokat szüntették meg a békeszerződések, mondják és így nem merő hatalmi céloknak, hanem az általános szabadságot, haladást és civilizációt szolgáló, magasabb emberi eszméknek szolgálatában állottak. Ez adja meg magasabb erkölcsi igazoltságukat. Határt szabtak a fékezhetetlen német ambícióknak és első sorban felbontották természetes alkotó elemekre a volt osztrák-magyar és a rengeteg orosz birodalmat, általában érvényt szerezve a nemzetiségi elvnek, a népek szabadsága és önrendelkezési joga elvének.

Hogy a békeszerződések a nemzetiség és a népek önrendelkezési elvének általában véve érvényt szereztek volna, nem áll. De mindenesetre igaz, hogy úgy a világháború célkitűzéseiben, mint eredménye likvidálásában a nemzetiségi elv alkalmas és ennél fogva a legnagyobb hévvel felhozott eszközzé vált a győzőknél eleve kitűzött hatalmi céljaik elérésére. „Az európai államok egy részének egész rendszere nem felel meg a nemzetiségi követelményeknek, ezért kellett szétmállania. Európa térképét újra kell csinálni. Ez a magyarázata annak, ami most történik” – mondja Dover Wilson. Hasonló módon Seton-Watson, a francia Seignobos és orosz írók is. Joggal elmondhatjuk tehát, hogy a nemzetiségi jogokban látta az antant bevallottan a világháború politikai problémáinak megoldását.

Szorosan véve ez azt követelte volna, hogy az új politikai térkép tisztára nemzeti államokat alakítson olyformán, hogy egy nemzetiségnek se legyenek az államhatárokon kívül eső részei, de másfelől ezekben az államhatárokbba se terjedjenek be más nemzetiségek az államot alkotón kívül. Ez természetesen a népek elhelyezkedése következtében lehetetlen volt, vagy csak nagyritkán keresztülvihető. A világháborúnak a nemzetiségi jogok mezébe öltöztetett célkitűzése ennek következtében az imént említett megoldási módnál jóval kisebbé zsugorodott össze és mint az elnyomott népek felszabadítása jelenik meg a világháboru mérhetlen veszteségeit és szenvedéseit részükről igazolni igyekvő jelszavak sorában. A népek felszabadítása azonban tulajdonképpen ismét csak a hatalmi céljaik szempontjából fontos különféle irredenták

megszüntetéseképen áll előttünk. Mert hiszen egészen bizonyos, hogy örmények, lengyelek esztek stb. felszabadítására sohase gondoltak volna a győző hatalmak, ha ez hatalmi céljaikra nem rejt valami előnyt magában. Hogy tovább ne menjünk, a lengyelek felszabadítása csak akkor vált sürgőssé, amikor a németeket el kellett zárni Oroszországtól, nehogy valamiképen az utóbbival való szövetkezésben kereshessenek menekülést a békeszerződés által lehetlenné tett helyzetükből és teljes elszigeteltségükből.

Ilyenformán a világháboru közvetlen célját tehát a németek letörésén kívül, mint mondtuk, a különböző irredenták megszüntetése képezte. De ez utóbbiban is jórészt a németek letörése volt a cél. Nevezetesen a volt osztrák-magyar monarchia felosztása, a megmaradó Ausztriának Németországtól való elválasztása által. Lehetlenné válván, számításuk szerint legalább Ausztriának (Magyarországról nem is beszélve) a németekkel való szövetkezése. Ezt – az államok szuverénitására való jogtalan beavatkozásnak mindeddig nem látott példáját szolgáltatva – a békeszerződésben egyenesen meg is tiltották Ausztriának.

Ezek a különböző irredenták, megoldandó nemzetiségi kérdések a következők voltak. Az elzászi kérdés, amely politikailag ugyan egyike volt a legerősebben ható irredentáknak, dacára annak, hogy az egész területnek alig egy hatodrésze volt francia lakossággal bír. Az olasz kérdés, a szerb kérdés, amely mindenestre egyike volt a legjogosultabb irredentatörekvéseknek, ha csak a nemzetiségi elvet tekintjük, mert a nem is 5 milliónyi szabad szerbvel szemben 5.6 milliónyi felszabadításra váró állott. Kisebb volt ennél a felszabadítandó románok száma, mert a régi királyság 7 millióján kívül $4\frac{1}{4}$ millió élt Magyarországon, Ausztriában és Besszarábiában. Emellett 29 millió ukrán, 21 millió lengyel volt idegen uralom alatt. A nemzetiségi elven tapasztalt újabb igazságtalanságok bizonyára sokkal kisebbek voltak annál, hogy a lengyelek önálló állami létét az európai politika annak idején teljesen megsemmisítette és őket három nagyhatalom közt felosztotta, kiszolgáltatta az orosz abszolutizmus üldözéseinek.

A békeszerződések, ámbár a nemzetiségi elvből kiindulva rajzolták meg Középeurópa új térképét, nagyon távol vannak attól, hogy tisztára nemzeti államokat alkottak volna, sőt a megnagyobbodott államok némelyike elvesztette eme korábbi jellegét és az uralkodó népen kívül számottevő nemzeti kisebbségeket kapott. Tekintsük csak a volt osztrák-magyar monarchiából kialakult új, avagy annak rovására megnagyobbodott államokat. Hogy mindjárt Romániával kezdjük, a régi királyság 7.5 milliónyi lakossága 17.2 millióra emelkedett s míg a régi királyságban nagyobb számú nemzeti kisebbségek nem voltak, az újonnan csatolt területek 9.7 milliónyi lakosságában a kereken 5 milliónyi románnal szemben 4.7 milliónyi nem román lakos áll. A Magyarországtól lecsatolt területeken pedig a 3.04 millió románnal szemben 2.58 millió

más anyanyelvű lakik, amelyen a bukaresti statisztikai hivatal összeállítása szerint 1.5 millió magyar és 514 ezer német található. – A jugoszláv népszámlálás adatai szerint a jugoszláv államban a 9.54 millió délszlávon kívül 190 ezer más szláv, 508 ezer német, 494 ezer magyar, 480 ezer albán, 178 ezer román és 9600 olasz található. Az állam nemzeti jellegét itt tehát mindenesetre jobban el lehetett érni, amennyiben a 9.7 milliónyi szláv elemmel szemben csak 1.67 milliónyi nem szláv lakosság áll.

De hogy a nemzetiségi elvnek mennyire nem szereztek érvényt a békeszerződések, legjobban az új csehszlovák állam példája mutatja. Ennek a népessége ugyanis így oszlik meg. Csehek 6.3, tótok 1.7, németek 3.8, magyarok 1.07, ruthének 0.43 és lengyelek 0.28 millió. Látnivaló, hogy a csehek magukban a lakosságnak még a felét sem teszik ki. Még a tótokkal együtt is csak 8 milliót tesznek ki 5.5 millió más nemzetiségű lakossal szemben. Ha csak a volt osztrák-magyar monarchia területéből ujonnan alakult vagy megnagyobbodott államokat tekintjük tehát, azt látjuk, hogy mindezek tekintélyes nemzeti kisebbségeket fogadtak be az új határok közé. De ugyanígy vagyunk, kisebb-nagyobb mértékben az orosz birodalomból alakult új államok tekintetében is. Így a balti államok (Litvánia, Lettland és Estland) különösen számottevő német kisebbségekkel bírnak. (Megjegyzendő, hogy bármily különösen hangozzék is az első pillanatra, a német nép a világ par excellence kisebbségi népe, amennyiben az összesen 100 milliónyi német-ségből a német birodalomban élő 70 millión kívül 30 millió van idegen államokban, kisebb-nagyobb, olykor 4 millióra menő népkisebbséget alkotva).

A békeszerződések a népek szabadsága és önrendelkezési jogának célul tűzésével állapították meg az új politikai határokat. Államok zsugorodtak össze és nőttek mások nagyra ezen kimondott elv alapján és keletkeztek új állami alakulatok. A népeket nem lehetett ide-oda tologatni – mert csak így lehetett volna teljes következetességgel érvényt szerezni az elvnek – tologatták hát az imperiumhatárokat. Természetesen a nemzetiségi elv csak vezérszempontra volt, mi mellett azonban egyéb szempontok is fölös mérvben érvényesültek. Gazdaságiak, katonaiak egyaránt. Ennek lett aztán következménye, amint ezt főleg Magyarország esetében látjuk, hogy sokkalta nagyobb területeket csatoltak le, mint amennyit tisztán a népességi viszonyok figyelembevételével lecsatolniok kellett volna. Ez természetesen növelte azon államok kisebbségének számát, amelyhez az illető területek csatoltattak.

Ami tehát nem változott, az a népek elhelyezkedése s ennek, valamint a megvont új politikai határoknak az a szükségszerű következménye, hogy a népkisebbségek kérdése nem szűnt meg, sőt terjedelemben is növekedett, csak éppen új alakulásai támadtak, új határok közt, új erőmegoszlási viszonyok közepette vár a múltban megoldatlan kérdés a teljesen változott viszonyok közti meg-

oldásra. Ami új, az annak az elvnek az eddiginél erőteljesebb hangsúlyozása, a politikai alakulások alapelveül való kitűzése, hogy minden népnek joga van szabad élete és fejlődése összes feltételeinek biztosítására akkor is, ha mint népkisebbség foglal helyet egy nála számbelileg erősebb nép imperiuma alatt.